

KONTINUITET I PROMJENE U KORIŠTENJU VOJNIH BAZA U INOZEMSTVU

Ivica Kinder *

UDK: 355.71(1-87)
355.1/.3:355.71(1-87)
356.35:355.71(1-87)
341.3:355.71(1-87)

Stručni rad

Primljeno: 8.I.2013.

Prihvaćeno: 7.II.2014.

Sažetak

Strane vojne baze specifična su sastavnica vojnog instrumenta nacionalne moći s osloncem na teritorij druge države. Neraskidivo povezane s kolizijom raznih političkih, gospodarskih, sigurnosnih i drugih interesa, specifičan su oblik uporabe sile, odnosno prijetnje silom u međunarodnim odnosima. Praksa uspostave stranih baza počela je poprimati veće razmjere tijekom Drugog svjetskog rata, a broj baza naročito je porastao tijekom hladnog rata. Nakon hladnog rata, ostale su važan oslonac SAD-a širom svijeta, osobito u ratu protiv terorizma. I Ruska Federacija je ubrzo nakon hladnog rata, u skladu sa svojim interesima, pokrenula revitalizaciju pojedinih baza iz vremena bivšeg SSSR-a. Zbog zaštite gospodarskih interesa u Africi, Francuska je ondje povećala broj baza. Na vrhu važnosti nacionalnih interesa Kine, Indije i Brazila nalazi se gospodarski razvitak. Mada te države u međunarodnim odnosima težišno koriste nevojne instrumente, njihove potrebe za izvorima energije i sirovina mogle bi dovesti do uspostave vojnih baza u inozemstvu.

Ključne riječi: (vojna) baza, SAD, Ruska Federacija, Francuska, Kina, Brazil, Indija.

UVOD

Strana vojna baza tradicionalno podrazumijeva relativno trajni boravak vojnih snaga jedne države na određenom dijelu teritorija druge države, u pravilu uz njezin pristanak. Strane snage koriste dodijeljeno područje za razne vojne aktivnosti i nad njim imaju isključivi nadzor. Do Drugog svjetskog rata, stacioniranje snaga u inozemstvu pretežno je služilo očuvanju kolonija i osiguranju strateških prometnih pravaca. Povećanje broja baza donio je Drugi svjetski rat, najprije zbog obrane od Njemačke na Atlantiku, a potom zbog operacija saveznika u sjevernoj Africi, Europi i na Pacifiku.

* Ivica Kinder (ivicakinder@yahoo.com) je doktor međunarodnog prava i magistar strategijskih studija, brigadni general OS RH, pročelnik Vojnog kabineta predsjednika. Iznoseni stavovi su osobni stavovi autora i nemaju veze s institucijom u kojoj je zaposlen.

Nakon rata porasle su ambicije SAD-a, a i pogoršali su se odnosi zapadnih saveznika i SSSR-a. Praksa uspostave stranih baza nije prestala ni s krajem hladnog rata, a novi poticaj dao je rat protiv terorizma. I Ruska Federacija je započela s uspostavom baza u inozemstvu. Francuska i Velika Britanija kontinuirano su držale baze u nekim bivšim kolonijama, neovisno o hladnom ratu i ratu protiv terorizma. U novije doba, gospodarsko jačanje i ambicija za vojnim jačanjem potiču neke države koje prije nisu imale baza, da ih počnu uspostavljati.

POJMOVNO ODREĐENJE STRANE VOJNE BAZE

U međunarodnom pravu i literaturi nema jedinstvene, općeprihvaćene definicije strane vojne baze. Koriste se i drugi pojmovi, poput vojnih instalacija (*military installations*), objekata (*objects*), postrojenja (*facilities*) i dr. Pojam baza prije se više koristio jer su snage redovito bile stacionirane na određenoj lokaciji (Vali 1958). U novije doba češće se koristi pojam instalacija, obično kao generički naziv za baze, objekte i dr. Pritom se bazama nazivaju one instalacije gdje država korisnik ima isključivi nadzor u eksteritorijalnom smislu, dok su objekti one instalacije gdje država korisnik ima pravo nadzora tek *ad hoc* ili pravo korištenja dijeli s državom domaćinom (Woodliffe 1992).

Terminologija je nerijetko uvjetovana političkim obzirima, kako prema državi domaćinu tako i unutar međunarodne zajednice. Naime, pojam strana vojna baza tradicionalno izaziva percepcije ograničavanja suverenosti države domaćina i projekcije vojne moći države korisnika. Terminološke promjene u bitnoj su mjeri i rezultat sadržaja međunarodnih odnosa. Naime, tijekom hladnog rata suprotnosti su se iz Europe postupno prenosile na druge dijelove svijeta. Ipak, svugdje nije bila nužna neprekidna vojna nazočnost. Tako je započela uspostava lokacija bez stacioniranja snaga, ali za potrebe njihovog brzog okupljanja. Nakon hladnog rata, s time se nastavilo za potrebe stabilizacijskih, mirovnih i drugih operacija.

PRIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Prije rata, vojne baze uglavnom su bile u kolonijama. Radilo se o podčinjavanju zemalja u Aziji, Africi i Latinskoj Americi od strane moćnijih država zbog stjecanja sirovina, radne snage, tržišta i dr. Zbog prirode odnosa, uspostava baza redovito nije počivala na pristanku kolonija, niti su prava korisnika bila uređivana ugovorima. Takvi odnosi pogodovali su kolonijalnim silama, a baze su otežavale gospodarski i politički razvitak kolonija. Pored toga, baze su služile i ostvarivanju geopolitičkih ciljeva kroz nadzor nad pomorskim i drugim pravcima, odnosno isključivanje nazočnosti i utjecaja suparnika.

Velika Britanija je potkraj 19. stoljeća, zbog nadzora kolonija i nalazišta nafte u Perziji, Iraku i na Bliskom istoku, imala baze uzduž ključnih pomorskih pravaca:

Mediteran – Sueski prokop – Indija, južna Azija – Daleki istok – Pacifik, Sjeverna Amerika – Karibi i zapadna Afrika – južni Atlantik. Na vrhuncu moći, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, pod britanskim utjecajem bilo je oko 25% kopnene površine Zemlje (Zakaria 2009). Britanske baze nalazile su se u više od 35 zemalja (Harkavy 1982).

Kod uspostave baza izvan odnosa ovisnosti, redovito su se sklapali međunarodni ugovori, na primjer za vojnu zaštitu trgovinskih odnosa. Tako je Kina na prijelazu stoljeća sklopila ugovore s nekoliko vodećih europskih država o zakupu dijelova svojeg teritorija. Ugovorom iz Shantunga iz 1898. Kina je Njemačkoj dala pravo uspostave baza i trgovinskih kapaciteta u zaljevu Kiaochowna 99 godina. Velika Britanija je iste godine od Kine zakupila zaljev Wei-hai-wei na 25 godina i stekla pravo na vojne utvrde i stacioniranje snaga (Van Bogaert 1972).

Sklapanja ugovora bilo je ponekad i kod odnosa ovisnosti, ali bi ugovor bio samo u funkciji pokazivanja formalne ravnopravnosti faktično neravnopravnih strana. Velika Britanija je bila strateški zainteresirana za Egipat (zona Sueskog prokopa) i Irak. Ubrzo nakon izbijanja Prvog svjetskog rata uspostavila je protektorat nad Egiptom, a poslije je vojne snage u zoni Sueza zadržala po ugovoru. S Irakom je 1930. također sklopila Ugovor o savezništvu te faktično zadržala političku, gospodarsku i vojnu dominaciju.¹

U skladu s Monroeovom doktrinom iz 1823., po kojoj se smatrao neprijateljskim činom svaki kolonizatorski, ekspanzionistički ili intervencionistički pokušaj europskih država na američkom kontinentu, SAD je 1903. ugovorio uspostavu baza u srednjoj Americi i na Karibima.² Ugovor s Panamom ticao se gradnje prokopa, a ugovor s Kubom dao je SAD-u pravo zakupa na Kubi (Bahia Honda i Guantanamo).³ Države domaćini su tek nominalno zadržale suverenitet nad područjima baza, a faktičnu vlast imao je SAD. Istovremeno, SAD je u američko-španjolskom ratu na Filipinima uspostavio, a nakon rata bez sklapanja ugovora zadržao baze.⁴ SAD je tada stekao i baze na Portoriku i Guam.⁵

¹ Ugovor je stupio na snagu 1932., nakon što je Irak postao članicom Lige naroda (tekst Ugovora u League of Nations Treaty Series – LNTS, sv. 132, str. 363–371).

² Za puni sadržaj te doktrine vidi: Andrassy (1987).

³ Poblize o bazi u Guantanamo: Ivica Kinder. 2012. Primjenjivost klauzule *rebus sic stantibus* na međunarodni ugovor o vojnoj bazi SAD-a u Guantanamo. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 2012(4): 1113–1136.

⁴ Sporazum je sklopljen tek 1947.

⁵ Portoriko je sada teritorij SAD-a (prije nesamoupravno područje u smislu Povelje UN-a), dok je Guam jedno od preostalih 16 nesamoupravnih područja.

TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA

SAD je niz baza u inozemstvu stekao tijekom Drugog svjetskog rata, napose u Europi i na pacifičkim otocima. Neke je stekao po ugovoru, a neke okupacijom ili oslobađanjem područja od protivnika, osobito na zapadnom Pacifiku od Japana.⁶ Neke baze su bile privremene, na primjer u Velikoj Britaniji, jer su služile pripremi i potpori snaga za iskrcavanje u Normandiji 1944.

Na početku rata, dok SAD još formalno nije bio u ratu, Kanada mu je dala mornaričke i zračne baze na poluotoku Avalon i južnoj obali Newfoundlanda, a po ugovoru s Velikom Britanijom SAD je u zamjenu za 50 razarača dobio više baza na britanskim posjedima na Atlantiku (Newfoundland, Bermuda, Jamajka, Sveta Lucija, Antigva, Trinidad i Britanska Gvajana) na 99 godina.⁷ Tako je SAD i prije formalnog stupanja u rat bitno pomaknuo crtu obrane prema istoku te za dugi niz godina započeo pomorsku dominaciju na Atlantiku.

Nakon stupanja SAD-a u rat, baze su uspostavljene i na savezničkim teritorijima u Europi. Već 1942. američke i kanadske snage počele su pristizati u Veliku Britaniju, a broj baza i vojnika pratili su dinamiku i opseg priprema za iskrcavanje u Normandiji. Neke baze bile su zajedničke s domaćim snagama, a kod drugih se radilo o zasebnim lokacijama za američke, kanadske i druge strane snage.

Značajan broj baza u doba Drugog svjetskog rata još se nalazio u kolonijama. Prilikom stjecanja neovisnostikolonije su bile nesklone zadržavanju stranih baza. Doživljavale su ih kao relikat kolonijalnog doba te nespojivima s novostečenom neovisnošću. Ipak, u nekim novonastalim državama bivše kolonijalne sile sačuvale su baze na temelju ugovora, u pravilu sklapanih istovremeno sa stjecanjem neovisnosti bivših kolonija.

NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA (HLADNI RAT)

Ubrzo po završetku rata, isprva se znatno smanjila američka vojna nazočnost u inozemstvu. U dvije godine od kapitulacije Japana, snage SAD-a povukle su se iz skoro polovice prekomorskih uporišta uspostavljenih u ratu (Engdahl 2008). Međutim, zbog zahlađenja odnosa s SSSR-om, stajališta SAD-a mijenjala su se te su američke vlasti tražile da se zadrži što više baza, napose u Njemačkoj i Japanu, i da se broj baza po mogućnosti i poveća (Truman 1945). Htjelo se nadzirati sovjetski utjecaj i vojnu nazočnost. Istovremeno je i SSSR povećavao broj baza, isprva u istočnoj Europi, a poslije i drugdje.

Paralelno je opadao broj britanskih baza, najviše zbog raspadanja kolonijalnog carstva (Ohtomo 2012). Pravo na samoodređenje bilo je pravo naroda na stvaranje vlastite nacionalne države (Ibler 1992). To se nije odvijalo bez napetosti, a baze

⁶ SAD i dalje ima baze na Sjevernomarijanskim otocima, Maršalovim Otocima i Palau.

⁷ Razmjena nota od 2. rujna 1940. čiji je sadržaj razrađen sporazumom od 27. ožujka 1941. iz Londona (tekstovi u LNTS, sv. 203. i 204.).

kolonijalnih sila u kolonijama bile su važan instrument očuvanja sustava. Zato su predstavnici azijskih i afričkih država na skupu održanom 1961. u Indoneziji usvojili rezoluciju kojom su, među ostalim, baze u bivšim kolonijama proglasili oblikom neokolonijalizma (Tuzmuhamedov 1963).

Kolonijalne sile, poglavito Velika Britanija i Francuska, unatoč slabljenju moći, nastojale su putem ugovora zadržati baze u Aziji, Africi i na pacifičkim otocima. U svezi s tim zabilježena su dva slučaja osporavanja neovisnosti novonastalih država – Transjordanije i Cejlona, koji su prilikom stjecanja neovisnosti Velikoj Britaniji priznali prava na stacioniranje snaga.⁸ Do osporavanja je došlo u svezi s njihovim prijemom u članstvo UN-a. Predvodnik otpora bio je SSSR, koji je odoljio, ali ne i spriječio prijem.

Razlog otporu bili su sadržaj i opseg obveza tih država prema Velikoj Britaniji, čime se faktično obezvređivao prijenos suverenosti na njih kao novonastale države (Woodliffe 1992). Premda su te države nominalno bile neovisne, Velika Britanija je još godinama imala utjecaj u njima te općenito na Indijskom potkontinentu i Bliskom istoku, upravo zahvaljujući bazama. Obvezivanje na uzajamnu pomoć u slučaju agresije bilo je puka forma za opravdavanje britanske vojne nazočnosti.

Kod Cipra, Velika Britanija je pri sklapanju međunarodnog ugovora o osnivanju Republike Cipar 1960. sebi priskrbila šira i dalekosežnija prava glede vojnih baza nego kod Cejlona i Transjordanije. Naime, na predjelima Akrotiri i Dhekelia stekla je „suverena područja baza”.⁹ Motiv je bio strateški položaj Cipra u istočnom Sredozemlju, koji omogućuje projekciju moći i zaštitu interesa na Bliskom istoku i pomorskom pravcu Mediteran – Sueski prokop – Indija.

Hladni rat je doveo do osnivanja NATO-a 1949. i Varšavskog ugovora 1955. kao vojnih saveza koji su služili međusobnom odvrćanju kroz ravnotežu sile i straha (Duke 1989). Tako su brojne američke i sovjetske baze postale dijelom trajnijih vojnih struktura. Osim u Europi, i SAD i SSSR nastojali su imati baze i drugdje radi globalne mobilnosti snaga i utjecaja na regionalne odnose. Svaka baza na geostrateški važnim točkama nosila je prednost. Zabilježen je enorman porast broja sporazuma o bazama i drugoj vojnoj infrastrukturi na kopnu i moru.

Na porast broja baza izvan Europe, osobito američkih, dosta su utjecali Korejski rat 1950–1953. i Vijetnamski rat 1959.–1975. Mada je od završetka Vijetnamskog rata do završetka hladnog rata broj američkih baza u inozemstvu opao, nije bilo potpunog napuštanja kritičnih regija.¹⁰ Gledajući učinak, SAD i njegovi saveznici su u hladnom ratu, zahvaljujući nizu baza u inozemstvu, uspjeli ograničiti širenje

⁸ Ugovor između Velike Britanije i Transjordanije od 22. ožujka 1946. (United Nations Treaty Series – UNTS, sv. 6, str. 143–151). Ugovor između Velike Britanije i Cejlona od 11. studenog 1947. (UNTS, sv. 86, str. 19–23). Oba ugovora prestala su važiti sporazumom iz 1957.

⁹ Ugovor o osnivanju Republike Cipar od 16. kolovoza 1960. sklopili su Cipar, Grčka, Turska i Velika Britanija (UNTS, sv. 382, str. 10–171).

¹⁰ Istraživanje Kidrona i Smitha iz 1982. zabilježilo je blizu 3000 stranih baza i drugih objekata u 58 država, od čega su u 30 država pripadale SAD-u, a u 12 država SSSR-u. Prema Campbellu, SAD je 1983. u inozemstvu imao oko 360 baza i 1200 drugih objekata.

utjecaja SSSR-a i njegovih saveznika te su oni većinom bili u okruženju, s ponekim saveznikom izvan Europe, poput Kube.

Glavnina baza i drugih vojnih objekata SSSR-a bila je u članicama Varšavskog ugovora. U skladu s Deklaracijom o osnovama razvoja i daljnjeg jačanja prijateljstva i suradnje između SSSR-a i drugih socijalističkih država iz 1956., SSSR je pozvao države u kojima su se sovjetske snage nalazile od Drugog svjetskog rata da potpišu ugovore o stacioniranju sovjetskih snaga.¹¹ Međutim, sovjetske baze nisu služile samo odvratanju NATO-a, već su služile i pritisku na članice vlastitog bloka i održavanju njihove poslušnosti.

Tek 1970-ih, nakon američkog neuspjeha u Vijetnamu, SSSR je uspio steći više baza i objekata u Africi, Latinskoj Americi i na Bliskom istoku (Sirija, Angola, Vijetnam, Egipat, Jemen, Gvineja, Libija i dr.). Međutim, već 1980-ih SSSR je zapao u ozbiljne gospodarske i političke teškoće pa je održavanje baza u inozemstvu postalo neodrživo (Lachowski 2007).

Dakle, na broj i rasprostranjenost vojnih baza u desetljećima nakon Drugog svjetskog rata presudno su utjecali hladni rat i dekolonizacija. Ti čimbenici su se i ispreplitali, pa su potrebe članica blokova za vojnom nazočnošću u inozemstvu nerijetko ometale ostvarivanje prava na samoodređenje. Na baze u inozemstvu pojedinačno se najviše oslanjao SAD, u širokom spektru ciljeva i aspekata nacionalne sigurnosti (Scoville 2006). Pritom su mu baze stečene u jednom ratu nerijetko služile kao prednji položaji u kasnijim ratovima.

NAKON HLADNOG RATA

Raspad SSSR-a i Varšavskog ugovora te kraj hladnog rata potaknuli su očekivanja da će se broj baza bitno smanjiti. Doista, Ruska Federacija je zatvorila niz baza bivšeg SSSR-a, najprije u Europi, a potom i u DNR Koreji, Vijetnamu i Africi. Već 1994. Ruska Federacija imala je samo 28 baza i objekata (skladišta, radarske postaje, postaje za nadzor svemira i ranu dojavu raketnih napada i dr.) u Armeniji, Gruziji, Kazahstanu, Moldovi, Tadžikistanu i Ukrajini (Ogorec 2008). Očekivalo se i smanjivanje broja američkih baza jer ih je većina primarno služila obrani od SSSR-a.

Međutim, Ministarstvo obrane SAD-a je još 1989. ustvrdilo da „projekcija moći“ SAD-a zahtijeva „daljnje razmještanje“ snaga (Engdahl 2008: 73). U ljeto 1990. izbio je Zaljevski rat pa je porastao broj američkih snaga na Bliskom istoku. Neovisno o hladnom ratu, glavni geopolitički cilj SAD-a na Bliskom istoku bio je i ostao nadzor nad tom regijom radi izvora nafte (Dekanić et al. 2003). Dakle, SAD je i nakon hladnog rata zadržao većinu baza u inozemstvu zbog globalnih interesa.¹²

¹¹ Samo dva dana nakon potpisivanja Deklaracije, sovjetske snage počele su prelaziti mađarsku granicu radi gušenja inicijative za napuštanje Varšavskog ugovora.

¹² U kolovozu 1990. predsjednik SAD-a Bush rekao je da treba očuvati sustav američkih baza u inozemstvu, a da će se tek do 1995. globalne sigurnosne potrebe SAD-a moći zadovoljiti s 25 % manje snaga. Ni predsjednik Clinton, koji je za razliku od prethodnika zagovarao

Promjena je bila tek u tome da mjera i način korištenja američkih baza više nisu bili simetrični jer je svjetski poredak prestao biti bipolaran. Iz ruske perspektive, SAD je nakon raspada SSSR-a želio postati središtem novog, unipolarnog poretka (Primakov 2010). Težište američke nazočnosti u inozemstvu prebacivalo se s Europe prema srednjoj i jugozapadnoj Aziji, uključujući Kavkaz i Kaspijski bazen (Lachowski 2007). Iznimka od trenda bilo je napuštanje dugogodišnjih baza na Filipinima 1992., zbog završetka hladnog rata, ali i znatnih oštećenja baza Clark i Subic u erupcijama vulkana (Yarnall 2006).¹³ Svemu su bitno pridonijela i unutrašnja politička protivljenja na Filipinima (Ohtomo 2012).

Nakon kraja hladnog rata postupno se mijenjala i uloga NATO-a. Mada su nestale napetosti koje su desetljećima obilježavale međunarodne odnose, nisu nestale i sve sigurnosne prijetnje, osobito u srednjoj i istočnoj Europi. Pojavile su se međuetničke napetosti, granični sporovi, gospodarska i socijalna nestabilnost, proliferacija oružja za masovno uništavanje i dr. U novom sigurnosnom kontekstu članice su Savezu dale, iz perspektive zaštite izvorno prihvaćenih vrijednosti (demokracija, vladavina prava i ljudska prava), novi smisao postojanja, najprije samo u okviru sjevernoatlantskog područja, a nakon terorističkih napada 11. rujna i izvan tih granica.

Teorijsku podlogu nove uloge, napose za očuvanje mira u Europi, u bitnoj je mjeri dao Strateški koncept Saveza usvojen 1991.¹⁴ Isti je oblikovao tzv. koncept upravljanja krizama, po kojemu je NATO trebao pomoći KESS-u (kasnije OESS) i UN-u kroz potporu političkim inicijativama i aktivnostima u slučaju izbijanja kriza ili sukoba, odnosno kroz uporabu vojnih snaga na granicama sjevernoatlantskog područja. Glede praktičnih aspekata takve uloge, Koncept je naglasio prednosti kolektivne obrane i, neovisno o smanjivanju brojčane veličine i razina spremnosti snaga, konstatirao potrebu za očuvanjem integrirane vojne strukture NATO-a i njezinih ključnih sastavnica, uključujući stacioniranje snaga unutar, pa i izvan matičnog teritorija, sposobnost brzog razmještanja i dr.

Uoči intervencije na Kosovu 1999., američki list *Washington Post* napisao je da „uz sve krhkije stanje na Bliskom istoku, raste potreba za vojnim bazama na Balkanu i pravom preleta iznad Balkana, kako bi se zaštitili izvori nafte u Kaspijskom bazenu“ (Engdahl 2008: 66). Nakon intervencije započela je izgradnja baze Bondsteel kao središta nove mreže američkih baza.¹⁵ Zbog strateškog položaja, baza je postala osnovicom za pristup Bliskom istoku, Kaspijskom bazenu i bližem okruženju Ruske Federacije.

smanjivanje američke vojne nazočnosti u inozemstvu, nije smanjio broj baza, već samo brojčanu veličinu snaga.

¹³ Danas američke snage zajedno s filipinskim snagama povremeno provode antiterorističke operacije protiv skupine Abu Sajaf. S američke strane ima nastojanja za ponovnom uspostavljanjem baza na Filipinima, što bi se uklopilo u novija nastojanja SAD-a u azijsko-pacifičkoj regiji.

¹⁴ Tekst Koncepta je dostupan na http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (pristupljeno 9. veljače 2014.).

¹⁵ Kada je izgrađena, baza Bondsteel bila je najveća američka baza nakon Vijetnamskog rata.

OD POČETKA RATA PROTIV TERORIZMA DO DANAS

Sjedinjene Američke Države

Zbog terorističkih napada 11. rujna bitno se promijenilo američko poimanje vlastite sigurnosti, kao i paradigma međunarodne sigurnosti. Na politiku SAD-a u stjecanju novih baza sada je utjecalo i vođenje rata protiv terorizma, od 2001. u Afganistanu i od 2003. u Iraku. U takvim okolnostima predsjednik Bush donio je 2004. dokument *Integrated Global Presence and Basing Strategy*.¹⁶ Iste je sadržavao program promjene broja i lokacija baza u inozemstvu te plan povratka oko 70 tisuća američkih vojnika iz Europe i Azije uz izgradnju novih baza u istočnoj Europi, srednjoj Aziji i Africi.

Program nije bio samo odraz potrebe vođenja rata protiv terorizma, već i širih potreba SAD-a za „reagiranjem na potencijalno problematičnim mjestima“ širom svijeta (Engdahl 2008: 67). Prije svega, SAD je putem baza u inozemstvu počeo provoditi strategiju sputavanja utjecaja Ruske Federacije, Kine i nekih drugih država. Geografski razmještaj postojećih baza naprosto nije bio sasvim odgovarajući za to (Egan 2006). Uz to, prilikom intervencije u Iraku, Turska i Saudijska Arabija nisu dopustile SAD-u korištenje baza na svojim teritorijima. Započela je i uspostava tzv. proturaketnog štita u istočnoj Europi.

Nakon intervencije u Afganistanu, SAD je u novim bazama u Afganistanu, Pakistanu, Kirgistanu, Uzbekistanu, Tadžikistanu, Kuvajtu, Kataru, Turskoj i Bugarskoj u samo nekoliko godina smjestio oko 60 tisuća vojnika. U Afganistanu su brzo izgrađene tri velike baze – u Bagramu sjeverno od Kabula za logističku potporu, na uzletištu Kandahar na jugu Afganistana te na uzletištu Šindad u zapadnoj pokrajini Herat. Baza u Šindadu, najveća od spomenutih, nalazila se tek stotinjak kilometara od Irana.

Afganistan za SAD ima strateški važan položaj jer povezuje južnu i srednju Aziju i Bliski istok te pruža osnovicu za djelovanje prema nizu država, uključujući Rusku Federaciju i Kinu kao potencijalne suparnike. Uz to, Afganistanom prolaze trase naftovoda od Kaspijskog bazena do Indijskog oceana i trase plinovoda od Turkménistana, preko Afganistana i Pakistana do Indije (Engdahl 2008). U susjednom Pakistanu, također nakon 2001., SAD je izgradio dvije baze (Dalbandin i Pasni), a američke snage koristile su i zračnu luku Jacobabad.

Nakon intervencije u Iraku, SAD je do 2006. ondje izgradio četrnaest baza, od kojih su najvažnije bile zrakoplovna baza Balad i baza Anakonda kod Bagdada, koja je imala elemente zrakoplovne baze i logističkog središta te veće smještajne kapacitete. Analitičari su posebno isticali savršen položaj baze Balad za projekciju vojne moći po čitavom Bliskom istoku (Engdahl 2008). Općenito, raspored baza omogućavao je nadzor nad naftnim poljima čitave regije (Chomsky 2004). U tom pogledu važna je bila i baza Bezmer u Bugarskoj, osnovana 2006.

¹⁶ Congressional Research Service Report for Congress, U.S. Military Overseas Basing: New Developments and Oversight Issues for Congress, 31 October 2005. <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA458365> (pristupljeno 2. studenog 2013.).

SAD je krajem 2011. zatvorio baze u Iraku i promijenio paradigmu sigurnosne nazočnosti. Ne odričući se nadzora nad Irakom (i Iranom te regijom), SAD je nazočan putem privatnih sigurnosnih kompanija, sigurnosnih i obavještajnih časnika u veleposlanstvu, časnicima za obuku te specijalnim zračnim snagama. Privatne kompanije pretežno provode sigurnosne preglede, pratnje, održavanje mira i obuku, pa SAD može odvajati više vojnika za azijsko-pacifičku regiju. Takav pristup neki nazivaju „Obaminom doktrinom blage nazočnosti“ (Sun i Zoubir 2012: 96). Svrha je ublažiti protivljenje domaćih vlasti i stanovništva američkoj nazočnosti i smanjiti negativnu percepciju SAD-a.

U Latinskoj Americi pažnju SAD-a primarno zaokuplja dugogodišnji ideološki protivnik Kuba, gdje SAD drži bazu Guantanamo (Ohtomo 2012). Takav protivnik je i Venezuela, bogata naftom i drugim resursima. U takvom regionalnom kontekstu, SAD je u zadnjem desetljeću, u okviru Plana Kolumbija, osnovao nove baze.¹⁷ Uz par baza u samoj Kolumbiji, tu su baza Comalapa u El Salvadoru i baze na karipskim otocima Aruba i Curacao. S druge strane, po isteku desetogodišnjeg zakupa, SAD je morao napustiti najveću bazu u Južnoj Americi, Manta u Ekvadoru, jer domaće vlasti nisu htjele obnoviti ugovor.

U Africi SAD nema većih planova za trajniji boravak snaga. Jedina stalna baza je u Džibutiju, u bivšoj bazi francuske Legije stranaca Camp Lemonier (Juhasz 2008). Ista je potrebna zbog blizine strateški važnog tjesnaca Bab al-Mandab, odnosno prijetnji od terorizma i piratstva. Ipak, osnivanje novog regionalnog zapovjedništva 2007., zaduženog za prostor Afrike (AFRICOM), ukazuje na porast interesa za Afriku. Najveću važnost imaju sigurnost izvora energije i minerala, borba protiv terorizma, ali i porast diplomatske i gospodarske nazočnosti Kine. Zato je moguća uspostava novih američkih baza, a potencijalni domaćini su Mali, Sveti Toma i Prinsipe, Gana i Senegal (Juhasz 2008).

Umjesto stalnih baza, SAD u Africi raspolaže nizom tzv. lokacija za kooperativnu sigurnost (Cooperative Security Locations – CSL) u Alžiru, Bocvani, Gabonu, Gani, Keniji, Maliju, Namibiji, Sijera Leoneu, Svetom Tomi i Prinsipeu, Tunisu, Ugandi i Zambiji. Radi se o „jednostavnim lokacijama, s najnužnijom infrastrukturom“ (dijelovi zrakoplovnih i pomorskih luka, vojarni i sl.), koje drže domaće snage, a snage SAD-a umjesto da redovito borave, imaju pravo pristupa i korištenja u slučaju potrebe (Ploch 2009:9).

SAD u Africi također raspolaže s više tzv. prednjih operativnih položaja (Forward Operating Sites – FOS). Radi se o lokacijama koje američke snage također koriste povremeno, ali za razliku od CSL-ova čine to samostalno u odnosu na domaće snage. Na primjer, FOS se nalazi na otoku Ascension u južnom Atlantiku, gdje je otprije britanska vojna logistička baza, koju zadnjih godina uz britanske snage koriste i američke (Ward 2009).

Iz navedenoga je vidljivo da SAD danas ima baze i druge objekte tamo gdje ih nije imao ni u vrijeme hladnog rata (Balkanski poluotok, srednja Azija i Južna Amerika),

¹⁷ Premda primarno usmjeren protiv pobunjenika u Kolumbiji, plan *de facto* služi kao osnovica za šira djelovanja protiv snaga koje se opiru utjecaju SAD-a u Južnoj Americi.

kao i tamo gdje im se broj proteklih desetljeća smanjio (južna Azija i Bliski istok te djelomično Afrika). Rezultat je globalni sustav baza od Azora do Pacifika.¹⁸ Prema izvješćima Pentagona, SAD je do 2007. sklopio ugovore o bazama s 93 države (Engdahl 2008). Prema podacima nevladine inicijative No Bases Coalition, u svijetu je 2009. bilo otprilike 1000 stranih vojnih baza, od čega je oko 740 pripadalo SAD-u.¹⁹ Od toga je 81 američka baza bila u Njemačkoj, a 37 u Japanu.²⁰ Prema podacima Ministarstva obrane SAD-a, 2010. je u svijetu bilo ukupno 611 američkih baza.²¹

Kada je riječ o NATO-u, u kojem SAD ima vodeću ulogu, isti se od regionalne organizacije za kolektivnu obranu od SSSR-a i njegovih saveznika u 21. stoljeću pretvorio u organizaciju koja na bitno drugačijim strateškim osnovama provodi operacije i izvan Europe.²² Uz to, NATO se u međuvremenu znatno proširio, pa i na neke bivše članice Varšavskog ugovora i nekoliko država nastalih raspadom SSSR-a. U NATO su 1999. primljene Češka, Poljska i Mađarska, 2004. Bugarska, Estonija, Latvija, Litva, Rumunjska, Slovačka i Slovenija, a 2009. Albanija i Hrvatska.

Ruska Federacija

Nakon hladnog rata i raspada SSSR-a, Ruska Federacija je unatoč manjem teritoriju, najviše zbog nuklearnog naoružanja, postala utjecajna u međunarodnim odnosima (Vukadinović 1994). Budući da je pri raspadu SSSR-a sačuvala svoju cjelovitost, bilo je pitanje vremena kada će Ruska Federacija pokazati ambiciju širenja utjecaja u okruženju (Friedman 2009). Pritom se Zajednica neovisnih država (ZND) pokazala kao prilično neuspješan oblik suradnje (Vukadinović 1992). Tako se u geopolitičkom vakuumu, koji je u Euroaziji kao strateški jako važnom prostoru nastao s raspadom SSSR-a, SAD-u otvorio prostor za utjecaj.

Ruska Federacija isprva nije gledala SAD kao suparnika, već poželjnog političkog i gospodarskog partnera. Međutim, u odnosima je bilo uspona i padova, približavanja i zahlađivanja odnosa (Ogorec 2008). Ruska strana usredotočila se na očuvanje strateški važnih položaja uzduž granica nekadašnjeg carstva, pa se pokušavalo odgoditi

¹⁸ Prema podacima Ministarstva obrane SAD-a, svakoga dana prije 11. rujna 2001. više od 60 tisuća američkih vojnika izvodilo je razne aktivnosti u oko stotinu država. Dok su se velike baze u Europi postupno smanjivale, po novom obrascu djelovanja pripadnici američke kopnene vojske izbivaju od kuće 135 dana u godini, pripadnici zrakoplovnih snaga 176 dana, a pripadnici mornaričkih snaga 170 dana. Prema podacima Ministarstva o kopnenoj vojsci, svaki vojnik u prosjeku provede izvan SAD-a 14 tjedana godišnje.

¹⁹ http://www.democracynow.org/2008/4/18/no_bases_for_empire_international_activists (pristupljeno 1. studenog 2013.).

²⁰ Od oko 47 tisuća američkih vojnika stacioniranih u Japanu, gotovo 50% je na otoku Okinawa.

²¹ Department of Defense, Office of the Deputy under Secretary of Defense, Base Structure Report, Fiscal Year 2010 Baseline, 2011.

²² Operacija ISAF temelji se na Rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a broj 1386, od 20. prosinca 2001., kojom je provedba operacije povjerena NATO-u na temelju članka 51. Povelje UN-a.

povlačenje iz triju pribaltičkih država, zadržati pomorsku bazu u Kalinjingradu, očuvati enklavu uz rijeku Dnjestar između Ukrajine i Moldove, ojačati vojnu nazočnost na Crnom moru, ojačati protektorat u Sjevernoj Osetiji i dr., u čemu su SAD i NATO vidjeli temelje rasta utjecaja Ruske Federacije (Brzezinski 1994).

U pogledu NATO-a, nakon hladnog rata Ruska Federacija isprva nije osporavala pravo država istočne Europe da uđu u NATO. Međutim, kako se NATO širio prema istoku, Ruska Federacija je sve otvorenije isticala da je NATO produžena ruka američke globalne geopolitičke strategije i permanentna ugroza geopolitičkih interesa Ruske Federacije (Ogorec 2008). Drugim riječima, širenje NATO-a bilo je, iz ruske perspektive, nastavak hladnoratovske strategije okruživanja i izoliranja Ruske Federacije (Engdahl 2008).

Nasuprot tome, SAD i druge članice NATO-a isticali su da je širenje Europske unije i NATO-a logična i neizbježna posljedica završetka hladnog rata i da bi zaustavljanje procesa izložilo srednju i istočnu Europu neizvjesnosti i nestabilnosti s potencijalno nepredvidivim posljedicama i za Zapad i za Rusku Federaciju. Stoga se isticalo da ni NATO ni EU zapravo nisu imali izbora (Brzezinski 2004). U suštini, doista se radilo o nastojanju da se nakon hladnog rata putem NATO-a osigura prostorna nadmoć i spriječi ponovni ruski politički i vojni nadzor u srednjoj i istočnoj Europi (Huntington 1998).

U takvom kontekstu, Ruska Federacija je krajem 20. i početkom 21. stoljeća pokrenula obnovu nekih vojnih baza i objekata bivšeg SSSR-a. Godine 1995. uspostavljena je baza u Gjumriju u Armeniji za potrebe dežurstva u sustavu protuzračne obrane ZND-a. Godine 2004. obnovljena je zrakoplovna baza Kant nedaleko od Biškeka u Kirgistanu, za potporu snagama ZND-a za brzo djelovanje u srednjoj Aziji.²³ Važan prioritet bila je i obnova radarskih baza za praćenje aktivnosti u svemiru (Ogorec 2008). Procjenjuje se da je Ruska Federacija tada imala između 20 i 30 baza u državama nastalim raspadom SSSR-a, i to u Armeniji, Azerbajdžanu, Bjelorusiji, Gruziji, Kazahstanu, Kirgistanu, Moldovi, Tadžikistanu i Ukrajini (Lachowski 2007).

Najveći uspon u odnosima Ruske Federacije i SAD-a dogodio se nakon 11. rujna 2001., kada je predsjednik Putin pragmatično ponudio pomoć u borbi protiv terorizma. Nakon američke intervencije u Afganistanu, Ruska Federacija je pomagala obavještajnim podacima i nije se protivila raspoređivanju američkih snaga u srednjoj Aziji. Većina američkih baza uspostavljenih u to vrijeme nalazila se upravo na prostoru bivših sovjetskih baza (Scheppele 2004). Zauzvrat, SAD je ublažio kritike zbog kršenja ljudskih prava u Čečeniji, a Ruska Federacija je tamo pokrenula nove operacije.

Početni znaci novog pogoršanja odnosa postali su vidljivi već krajem 2001., kada je SAD jednostrano istupio iz Sporazuma o proturaketnoj obrani, što se opravdavalo potrebom uspostave novog proturaketnog štita prema državama poput DNR Koreje

²³ U Kirgistanu bazu ima i SAD, u Manasu, blizu međunarodne zrakoplovne luke glavnog grada Biškeka i oko 300 km od Kine. U lipnju 2013. kirgistanski parlament glasovao je protiv obnove zakupa nakon srpnja 2014., pa je u tijeku preseljenje američkih snaga u novo logističko tranzitno središte u Rumunjskoj (zračna baza Mihail Kogalniceanu, oko 15 km od luke Constanta), koje bi imalo karakter FOS-a.

i Irana. U Poljskoj je planirana gradnja baze za sustav tzv. Globalne proturaketne obrane, a u Češkoj bi se smjestio radarski sustav za otkrivanje lansiranih raketa (Domazet-Lošo 2008). Ruska Federacija je to doživjela s nepovjerenjem, smatrajući da su ti potezi zapravo usmjereni protiv nje. Zato je SAD u rujnu 2009. odgodio uspostavu tih baza do daljnjega.

U potrazi za istomišljenicima u kritici istupanja SAD-a iz spomenutog Sporazuma, Ruska Federacija je poboljšala odnose s Kinom i Indijom, a zajedno s Kinom i četirima srednjoazijskim državama (Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan) 2001. osnovala Šangajsku organizaciju za suradnju. Reagirajući na širenje NATO-a i američku inicijativu proturaketnog štita, Ruska Federacija je 2007. suspendirala svoje obveze iz Sporazuma o konvencionalnom naoružanju u Europi (Domazet-Lošo 2008). Zabrinutost Ruske Federacije rasla je i u svezi s bazama SAD-a u srednjoj Aziji. SAD tu ignorira činjenicu da je njegova nazočnost tamo važan čimbenik pogoršanja rusko-američkih odnosa (Primakov 2010).

U takvim odnosima, Ruska Federacija svoju mrežu baza u inozemstvu više ne razvija samo oko svojeg teritorija, već pokazuje tendenciju širenja. Općenito jačanje uloge ruskih snaga došlo je tako u korelaciju s porastom važnosti ruskih baza u inozemstvu (Ogorec 2008). Zato Ruska Federacija u novije doba intenzivno obnavlja stalnu nazočnost na udaljenim morima i obnavlja ili gradi kapacitete za stacioniranje ratnih brodova i podmornica (u suradnji sa Sirijom je 2008. započela obnova bivše sovjetske logističke baze u Tartusu).

Uspostava baze u libijskom Tripoliju nije dovršena zbog intervencije NATO-a, a poteškoća ima s uspostavom pomorske baze na otoku Soqotra u Jemenu. Također, Ruska Federacija planira uspostaviti logističke pomorske baze u vijetnamskom Cam Ranhu i neke lučke kapacitete na otoku La Orchila u Venezueli. Istovremeno, ruski brodovi sudjeluju u protupiratskim operacijama duž istočne Afrike, a početkom 2009. sudjelovali su u vježbama s mornaricom Venezuele i prvi put nakon 1991. plovili blizu Kube. Ruska Federacija nastoji izgraditi i stalnu ratnu luku na Crnom moru blizu pobunjene gruzijske pokrajine Abhazije.

Francuska

Najveći broj francuskih baza danas je u Africi, gdje Francuska želi regionalnu stabilnost radi zaštite gospodarskih interesa. Kao bivši kolonijalni gospodar, zadržala je ili naknadno stekla baze u Čadu, Senegal, Centralnoafričkoj Republici, Obali Bjelokosti, Gabonu i Džibutiju. U Centralnoafričkoj Republici je donedavno boravilo oko 300 vojnika radi obuke domaćih snaga (CuvIELLO 2009). Baza je u međuvremenu napuštena (Handy i Louw-Vaudran 2013). Izvan Afrike, Francuska je 2009. otvorila svoju prvu bazu u Perzijskom zaljevu, u Abu Dhabiju u Ujedinjenim Arapskim Emiratomima, za oko 450 vojnika.

U Gabonu je glavna baza za provedbu operacija, s jezgrom zapovjedništva, dok u Čadu stalno boravi preko 1000 vojnika za zaštitu francuskih državljana i obavještajnu potporu domaćim snagama. Francuska je bazu na Rogu Afrike nastavila koristiti

nakon što je 1977. bivši francuski teritorij Afars i Issas stekao neovisnost i postao Džibuti (Bushman 2009). Baza postoji zbog strateške važnosti Adenskog zaljeva za svjetsku trgovinu. Francuska je 2010. postigla sporazum sa Senegalom o pretvaranju dugogodišnje baze u Dakaru u središte za regionalnu vojnu suradnju.

Nakon intervencije u Maliju početkom 2013., Francuska ondje i dalje drži nekoliko stotina vojnika za podršku domaćim snagama protiv pobunjenika na sjeveru. Zasad nema klasičnu bazu koja bi se temeljila na ugovoru s Malijem, mada su francuske snage ondje uz privolu domaćih vlasti. Trajanje boravka francuskih snaga u Maliju neizvjesno je i primarno će ovisiti o sposobnosti domaćih snaga da zadrže pod nadzorom čitav teritorij (Tigner 2013). Zaštita prirodnih bogatstava Sahela, od kojih je strateški posebno važan uran čija veća eksploatacija tek predstoji, bitno će utjecati na nastavak strane vojne nazočnosti, poglavito francuske.

Primjer francuske baze u Obali Bjelokosti (Port Bouet, neposredno uz zračnu luku u Abidjanu) ilustrativan je sa stajališta odnosa bivše kolonijalne sile i bivše kolonije. Naime, baza je osnovana Sporazumom o uzajamnoj obrani iz 1961. Nakon što je 2002. u Obali Bjelokosti izbio građanski rat, Francuska je odbila pomoći vladinim snagama jer se nije radilo o agresiji izvana (Bovcon 2009). Posredovanjem u sklapanju mirovnog sporazuma, Francuska je zapravo dala legitimitet pobunjenicima. Kada je 2004. izbio oružani sukob između francuskih i vladinih snaga, a potom se francuski vojnici sukobili i s lokalnim civilima, francuska baza postala je *de facto* osloncem za primjenu sile protiv domaćeg režima.

Velika Britanija

Uz SAD, Velika Britanija ima najdužu praksu posjedovanja baza, što je oduvijek korespondiralo s britanskim strateškim interesima te gospodarskim i vojnim mogućnostima. U 21. stoljeću, uz britanski angažman u Afganistanu i Iraku, zadržala se ambicija nadzora nad svjetskim pomorskim prometom i slobodom plovidbe, trgovine i dopreme sirovina. U tom pogledu, za Veliku Britaniju su važna područja jugoistočne Azije, južnog Atlantika, Indijskog oceana i Perzijskog zaljeva, Sredozemlja (uključujući Sueski kanal) te istočne i zapadne Afrike.

Ključne britanske baze i dalje su na Cipru, Bruneju, Keniji i Belizeu te zajedno s SAD-om na otoku Diego Garcia u Indijskom oceanu. Pored tih baza, koje Velika Britanija posjeduje otprije rata protiv terorizma, nove baze uspostavljene su samo u Afganistanu i Iraku. Relativno mali broj baza u odnosu na ranija vremena Velika Britanija danas uspješno kompenzira snažnom flotom ratnih brodova i podmornica, što u današnje doba osobito dobiva na značaju zbog ugroza plovidbe i potrebe njihovog suzbijanja (Scott i Willet 2013).

Kina

U prošlosti se strategija nacionalne sigurnosti Kine u najvećoj mjeri svodila na opstanak unutar vlastitih granica. U novije doba razni politički i gospodarski interesi Kine toliko su povezani s drugim državama da se poimanje nacionalne sigurnosti više ne može svoditi samo na zaštitu granica. Budući da gospodarski rast znatno počiva na uvozu nafte i drugih energenata te minerala i drugih sirovina iz prekomorskih država, sve važniji čimbenik uspješnosti Kine postaje njezina sposobnost da vojnim sredstvima podupire ostvarivanje političkih ciljeva (Zhang 2007).

Kina još nema dovoljnu vojnu moć za zaštitu ključnih interesa. Stoga Kina umjesto uporabe vojne moći na vanjskopolitičkom planu težišno pribjegava diplomaciji, kulturnom utjecaju i sudjelovanju u operacijama potpore miru UN-a, zajedničkim vojnim vježbama i drugim mjerama za izgradnju povjerenja i sigurnosti, poput suradnje na polju protuterorizma u okviru Šangajske organizacije za suradnju (De Burgh 2006). Tome valja dodati sudjelovanje kineske ratne mornarice u međunarodnim protupiratskim operacijama.

S obzirom na ovisnost o dopremi energenata i sirovina morskim putem, te geografsku zatvorenost prema sjeveru (Sibir, odnosno Mongolija), jugozapadu (Himalaja) i jugu (planine i džungle Mianmara, Laosa i Vijetnama), a otvorenost prema istoku, Kina treba snažniju ratnu mornaricu. Zato se kao vjerojatan prvi potez prema uspostavi baza u inozemstvu najavljivala izgradnja mornaričke baze u pakistanskom Gwadaru (Kinder 2007). Ipak, prvi korak bila je 2008. uspostava lučkih kapaciteta za opskrbu protupiratskih snaga u Adenskom zaljevu, i to u Džibutiju, Jemenu i Omanu, dok je 2011. sklopljeni ugovor sa Sejšelima o uspostavi mornaričke baze za „opskrbu i oporavak“ (Adityanjee 2012).

Za zaključiti je da će Kina, razmjerno rastu svoje vojne moći i potrebi njezine uporabe, nastaviti uspostavljati baze u inozemstvu. Po prirodi stvari, one će primarno služiti opskrbi i popravku brodova te odmoru osoblja, a moguće i održavanju broskog naoružanja. Koncept „skladnog svijeta“ koji Kina godinama snažno proklamira, usmjeren je k postizanju ravnoteže između zaštite vlastitih interesa i skrbi o interesima drugih država (Yu 2007). Međutim, gospodarsko i vojno jačanje Kine, praćeno postupnom uspostavom vojnih baza, stvara potencijal za buduću konfrontaciju s drugim državama, napose s SAD-om i Indijom.

Sadašnji odnos SAD-a i Kine, premda ga odlikuje financijska i gospodarska međuovisnost, u suštini je odnos dominantne sile i sile u usponu. Zbog višegodišnjeg gospodarskog rasta koji pokreće vojnu modernizaciju, Kina dugoročno predstavlja izazov za SAD. Istovremeno, i Indiju zabrinjava uspon Kine, kako zbog vlastitog zaleđa (Tibet) tako i naročito u Indijskom oceanu, koji Indija oduvijek vidi kao geopolitičku zonu osobite važnosti. Postizanje dominantnog položaja u Indijskom oceanu za Indiju je važno zbog održavanja povoljnog strategijskog odnosa ne samo s Kinom, već i s SAD-om i Japanom (Sivaram 2004).

Ovisno o svojoj moći i ambicijama, Kina u budućnosti može nastojati postići temeljnu promjenu odnosa regionalne i globalne moći. Gospodarski rast potiče vojnu

moć, a iz osjećaja vojne moći može proizaći ambicija (Betts i Christensen 2008). Nije sporno da se Kina godinama nije agresivno ponašala te općenito uživa status kakav je Machiavelli nazivao „odsutnošću mržnje” (Machiavelli 2008: 63). Ipak, činjenica da Kina nema „animus dominandi” ne znači da u budućnosti, ovisno o prosudbi vlastite relativne moći, neće iskazati i tendenciju agresivnosti (Waltz 2008: 88).

Brazil

Brazil se postupno pretvorio u gospodarsku silu Latinske Amerike i nijedna tamošnja država ne može pratiti njegov gospodarski razvoj (Joint Operating Environment 2008). Prije svega, ima vrlo prostran teritorij i velike materijalne resurse i prirodna bogatstva, osobito u Amazoni i morskom pojasu. Zato Brazil ne može isključiti mogućnost da u budućnosti bude ugrožen pa svoju vanjsku politiku mora kombinirati s primjerenim vojnim snagama radi odvratanja potencijalnih agresora (Tappin Coelho 2013).

Za očekivati je da će uslijed gospodarskog rasta rasti i političke ambicije, što se već godinama vidi u inicijativi za širenje kruga stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a. Zajedno s izazovima očuvanja cjelovitosti i sigurnosti teritorija, to će nastaviti zahtijevati jačanje vojnih sposobnosti. U takvom kontekstu valja promatrati i jačanje gospodarskih i kulturnih, a u perspektivi i vojnih veza Brazila s raznim zapadnoafričkim državama (na primjer Angola, Kapverdski Otoci i dr.), napose portugalskog govornog područja.

Pritom su interesi Brazila najviše vezani uz eksploataciju i dovoz sirovina te sigurnost plovidbe na južnom Atlantiku, kao i potporu članstvu u Vijeću sigurnosti (Stephenson 2013). Ilustracije radi, brazilsko državno poduzeće Petrobras uključilo se u istraživanja nafte u podmorju zapadne Afrike te će biti logično ako brazilaska ratna mornarica bude postupno širila područje djelovanja na taj prostor zbog sigurnosti plovidbe, ali i radi zaštite brazilskih investicija (Kozloff 2012). Jačanju utjecaja Brazila na prostoru zapadne Afrike pogoduje veća orijentacija SAD-a prema azijsko-pacifičkoj regiji.

Indija

Indija bi tijekom sljedećih dvadesetak godina mogla učeterostručiti svoj nacionalni proizvod, što će pogodovati modernizaciji njezinih vojnih snaga. Doda li se tome povoljan geostrateški položaj Indije, za očekivati je njezino zadržavanje statusa regionalne sile (Joint Operating Environment 2008). Radi nesmetane dopreme energenata i sirovina Indija prioritetno teži ostvarenju dovoljne pomorske moći u Indijskom oceanu. Pored toga, Indiji je općenito stalo do sigurnosti svjetskog pomorskog prometa pa sa svojim snagama aktivno sudjeluje u raznim bilateralnim (Tajland, Indonezija, u novije doba Australija i dr.) i multilateralnim aktivnostima.

S druge strane, Indija u području Tibeta i Kašmira ima neriješenih graničnih pitanja s Kinom i Pakistanom, koji međusobno njeguju sve intenzivnije bilateralne

odnose. Imajući u vidu snažnu vojnu nazočnost tih država u Kašmiru, odnosno na Tibetu, Indija nema poželjnu strategijsku dubinu na kopnu. Ilustracije radi, Kina na Tibetu uzduž crte razgraničenja s Indijom ima pet zrakoplovnih luka i široku mrežu putova koje, premda su nominalno civilnog karaktera, mogu koristiti i vojne snage (Adityanjee 2012).

Dakle, geopolitička realnost usmjerava Indiju prema daljnjem jačanju vojnih kapaciteta i stvaranju podloga za projekciju vojne moći i prema moru i prema kopnu. U takvom kontekstu naročitu važnost imaju odnosi s Ruskom Federacijom i energetskim izvorima bogatim srednjoazijskim državama nastalim raspadom SSSR-a te odnosi s SAD-om, ali i Afganistanom.²⁴ Potvrdu takvog smjera razvoja pružaju višekratne najave zadnjih godina o uspostavi prvih indijskih vojnih baza u inozemstvu, na dvjema lokacijama u Tadžikistanu (Farkhor i Ayni), gdje bi bili smješteni borbeni zrakoplovi i helikopteri te manja vojna bolnica (Kucera 2010; Ramachandran 2010; Joseph 2011).

Pored toga, Indija je radi jačanja sposobnosti za strateški zračni prijevoz nedavno nabavila šest novih transportnih zrakoplova tipa Hercules. Radi pokazivanja novostecenih sposobnosti jedan od tih zrakoplova je 2013. prvi put sletio u zrakoplovnu bazu Daulat Beg Oldi na sjeveru Himalaja, na nadmorskoj visini od preko 5000 metara, a svega sedam kilometara od crte razgraničenja s Kinom (Bedi 2013).²⁵

Ujedinjeni narodi

Mada su korisnici vojnih baza tradicionalno države, UN je kao međunarodna organizacija 1994. potpisao s Italijom međunarodni ugovor o korištenju lokacije u Brindisiju za logističku bazu za potrebe mirovnih, humanitarnih i dr. operacija.²⁶ Ondje se čuvaju i održavaju materijalno-tehnička sredstva, provodi telekomunikacijska potpora operacijama te edukacijski programi. Baza služi i kao prihvatna lokacija za mirovne snage za slučaj privremene evakuacije iz područja operacije. UN i Italija sklopili su 1997. i ugovor o UN-ovu korištenju objekata u bazi talijanskog ratnog zrakoplovstva u Pisi.²⁷ Odnosi se na humanitarne operacije, ali ne predviđa stacioniranje osoblja.

²⁴ Za razliku od Pakistana, Indija nije priznala bivši talibanski režim u Afganistanu, a sadašnji režim izdašno financijski pomaže.

²⁵ Indija je za letove u to područje prije koristila zrakoplove Antonov, čiji je kapacitet upola manji od novih zrakoplova Hercules.

²⁶ Tekst ugovora u UNTS, sv. 1979, str. 351-393.

²⁷ Tekst ugovora u UNTS, sv. 1980, str. 3-11.

ZAKLJUČAK

Unatoč razvoju naoružanja, poput dalekometnih raketa, satelita i sl., baze u inozemstvu ostale su važan način projekcije vojne moći. Konkretno lokacije i broj baza upućuju na važnost neke države ili regije za državu korisnika. Ovisno o interesima i ambicijama države, raste i broj njezinih baza. Osobit porast ambicija dogodio se kod SAD-a, naročito nakon Drugog svjetskog rata. Dok su ambicije SAD-a bile ograničene na američki kontinent, broj baza bio je skroman. Kad su ambicije postale globalne, morala ih je pratiti primjerena vojna moć. Drugačiji trend bio je kod Velike Britanije, koja je zbog gospodarskog slabljenja zbog dva svjetska rata i raspada kolonijalnog sustava morala bitno smanjiti mrežu baza. Ipak, Velika Britanija je zadržala baze uz najvažnije pomorske pravce te je uz to, razmjerno obnovljenoj gospodarskoj moći, nastavila održavati snažnu mornaricu.

Različito od doba prije Drugog svjetskog rata, kada to nije uvijek bio slučaj, mirnodopska uspostava vojnih baza nakon rata u pravilu se provodi putem međunarodnih ugovora, pri čemu u svakom pojedinom slučaju nije postojala i stvarna ravnopravnost. Unutrašnje i međunarodne političke i druge suprotnosti koje nerijetko prate strane baze, osobito kod odnosa faktične neravnopravnosti i isključivog interesa države korisnika, mogu u konačnici dovesti do napuštanja baza.

Hladni rat donio je novu dimenziju u praksi uspostave baza. Mada je zajedničkog korištenja bilo i prije, osobito tijekom Drugog svjetskog rata, baze nisu bile vezane uz trajnije obrambene mehanizme. Do toga je došlo nakon osnivanja NATO-a i Varšavskog ugovora, kada su baze postale dio mreže funkcionalno i prostorno komplementarnih instalacija. Međutim, ni NATO ni Varšavski ugovor nisu bili korisnici baza već su osnivači i korisnici baza bile države. Djelovanje NATO-a izvan teritorija članica, do čega je došlo nakon hladnog rata, odnosno s početkom rata protiv terorizma, nametnulo je potrebu za bazama u trećim državama. I dalje je, međutim, riječ o bazama članica, a ne NATO-a, s time da baze često služe snagama više članica, pa i država partnera.

Baze se od drugih vojnih objekata u inozemstvu razlikuju po relativno trajnom boravku snaga države korisnika na području baze. Ovisno o trajnosti potreba, odnosno specifičnoj važnosti neke države ili regije, neke države korisnici uspostavljaju lokacije u inozemstvu tek za slučaj brzog raspoređivanja snaga ili pružanja potpore snagama. Zbog nepostojanja trajne potrebe, neisplativosti stalnog boravka ili ublažavanja negativne percepcije u državi domaćinu, tu izostaje stacioniranje snaga. Pritom se može raditi o lokacijama koje inače koriste snage države domaćina, a može se raditi i o lokacijama namijenjenim isključivo stranim snagama.

U današnje vrijeme baze u inozemstvu podjednako služe potpori provedbe tradicionalnih vojnih operacija i zaštiti gospodarskih i drugih interesa u doba mira ili krize. U suvremenom svjetskom poretku, kada sve više država ima potrebe izvan svojih regija zbog gospodarskog razvitka, stjecanja regionalne prevlasti ili drugih razloga, širi se i krug korisnika ili potencijalnih korisnika. Zasad je obično riječ o gospodarskim interesima rastućih sila, pa im baze primarno služe zaštiti investicija,

eksploatacije i dopreme sirovina, prijevoza proizvoda i dr. Dakako, interesi jednih nerijetko pritom dolaze u koliziju s istovrsnim interesima drugih pa uspostava baza jednih izaziva uspostavu baza drugih država.

Rastućim silama današnjice zajednički nazivnik je primat gospodarskog razvitka na ljestvici važnosti i intenziteta nacionalnih interesa. Otuda važnost sigurnosti izvora energije i sirovina te upućenost tih država na druge kontinente, osobito Afriku. Budu li te države u budućnosti posezale za uspostavom baza u inozemstvu, razmjerno veću važnost zacijelo će imati mornaričke baze. Općenito, gospodarski razvitak i potreba za sirovinama kao razlozi za uspostavu baza u novije doba imaju veću važnost – barem što se tiče kruga uključenih država – nego prije. U takvom kontekstu potrebe SAD-a za bazama sve više su vezane upravo uz nadzor nad gospodarskom, vojnom i drugom moći potencijalnih suparnika koji bi u budućnosti mogli pokušati ugroziti vodeću svjetsku ulogu SAD-a.

Dakle, kao dio vojnog instrumenta nacionalne moći, baze u inozemstvu uvijek će biti osnovica za uporabu sile ili prijetnju silom radi utjecaja na ponašanje drugih država, kako u ratu tako i neovisno o ratu. Gledajući svrhu, baze će uvijek služiti fizičkoj zaštiti strateški važnih lokacija, potpori operacija, odvrćanju ili sprječavanju utjecaja potencijalnih suparnika i dr. Zato ni kraj Drugog svjetskog rata ni hladnog rata nisu doveli do prestanka potrebe za bazama u inozemstvu, niti će to biti slučaj s ratom protiv terorizma. Ono što se mijenjalo i što će se mijenjati jesu krug i ambicije uključenih država, geografski raspored baza te modaliteti njihovog korištenja. Mada povijest pokazuje da ima i kooperativnih, nekonfliktnih napora šireg kruga država, eventualne zajedničke baze za takve potrebe bit će tek iznimka koja nastaje i traje onoliko koliko i zajednička ugroza, odnosno interes. Pojava novijeg doba je uspostava baza međunarodne organizacije (UN), a sve šire angažiranje privatnih sigurnosnih kompanija otvara novu dimenziju na polju uspostave i korištenja baza u inozemstvu.

LITERATURA

- Adityanjee, A. 2012. Military Bases with „Chinese Characteristics“. *Intelli Briefs*, siječanj. <http://www.councilforstrategicaffairs.blogspot.com/2012/01/military-bases-with-chinese.html>.
- Andrassy, Juraj. 1987. *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bedi, Rahul. 2013. India lands C-130J-30 on world's highest airstrip. *Jane's Defence Weekly*, 28. kolovoza.
- Betts, Richard K. i Thomas J. Christensen. 2008. China: Can the Next Superpower Rise Without War? U: *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, ur. Betts. New York: Pearson Longman, str. 631–642.
- Bovcon, Maja. 2009. France's Conflict Resolution Strategy in Côte d'Ivoire and its Ethical Implications. *African Studies Quarterly* 11(1): 1–24.
- Brzezinski, Zbigniew. 1994. *Izvan kontrole*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- Brzezinski, Zbigniew. 2004. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York: Basic Books.
- Bushman, Jon A. 2009. East Africa. U: *Understanding Africa: A Geographic Approach*, ur. Amy R. Krakowka i Laurel J. Hummel. West Point – Carlisle: United States Military Academy – United States Army War College, str. 19–47.
- Chomsky, Noam. 2004. *Hegemonija ili opstanak*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Cuviallo, Matthew P. 2009. Central Africa. U: *Understanding Africa: A Geographic Approach*, ur. Amy R. Krakowka i Laurel J. Hummel. West Point – Carlisle: United States Military Academy – United States Army War College, str. 49–64.
- De Burgh, Hugo. 2006. *China – Friend or Foe?* Cambridge: Icon Books.
- Dekanić, Igor, Stevo Kolundžić i Daria Karasalihović. 2003. *Stoljeće nafte: veza između nafte, novca i moći koja je promijenila svijet*. Zagreb: Naklada Zadro.
- Domazet-Lošo, Davor. 2008. *Strategija vučjeg čopora*. Zagreb: Detecta.
- Duke, Simon. 1989. *United States Military Forces and Installations in Europe*. New York: Oxford University Press.
- Egan, John W. 2006. The Future of Criminal Jurisdiction Over the Deployed American Soldier: Four Major Trends in Bilateral U.S. Status of Forces Agreements. *Emory International Law Review* 20(2): 291–343.
- Engdahl, F. William. 2008. *Stoljeće rata 2*. Zagreb: Detecta.
- Friedman, George. 2009. *The next 100 years: a forecast for the 21st century*. New York: The Doubleday Publishing Group.
- Handy, Paul Simon i Liesl Louw-Vaudran. 2013. French plans to withdraw from Africa are on hold. *Institute for Security Studies*, 21. lipnja. <http://www.issafrica.org/iss-today/french-plans-to-withdraw-from-africa-are-on-hold>.
- Harkavy, Robert E. 1982. *Great Power Competition for Overseas Bases*. Amsterdam: Elsevier.
- Huntington, Samuel P. 1998. *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvori.

- Ibler, Vladimir. 1992. Pravo naroda na samoodređenje i zloupotreba tog prava. *Politička misao* 1992(2): 53–80.
- Joseph, Josy. 2011. India to open military hospital in Tajikistan. *The Times of India*, 21. studenog. <http://timesofindia.indiatimes.com/india/India-to-open-military-hospital-inTajikistan/articleshow/10810702.cms>.
- Juhasz, Antonia. 2008. AFRI(OIL)COM. *Foreign Policy in Focus – A project of Institute for Policy Studies*, srpanj 2008: 1–3.
- Kinder, Ivica. 2013. Međunarodna organizacija kao korisnik strane vojne baze. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2013(3): 689–704.
- Kinder, Ivica. 2007. Strategic Implications of the Possible Construction of the Thai Canal. *Croatian International Relations Review* XIII (48/49): 109–118.
- Kozloff, Nikolas. 2012. Is Brazil the next cop on the beat in Africa? Al Jazeera, 10. lipnja. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/06/201263144317166915.html>.
- Kucera, Joshua. 2010. Why is Tajikistan's Ayni Air Base Idle? *Eurasianet.org*, 9. srpnja. <http://www.eurasianet.org/node/61503>.
- Lachowski, Zdzislaw. 2007. *Foreign Military Bases in Eurasia (SIPRI Policy Paper no. 18)*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Machiavelli, Niccolo. 2008. Doing Evil in Order to Do Good. U: *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, ur. Richard K. Betts. New York: Pearson Longman, str. 61–65.
- Mikac, Robert. 2013. *Suvremena sigurnost i privatne sigurnosne kompanije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Ogorec, Marinko. 2008. *Putinova Rusija – novi uspon stare vojne sile*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
- Ohtomo, Takafumi. 2012. Understanding U.S. Overseas Military Presence after World War II. *Journal of International and Advanced Japanese Studies* 2012(4): 17–29.
- Ploch, Lauren. 2009. *Africa Command: U.S. Strategic Interests and the Role of the U.S. Military in Africa*. Washington: Congressional Research Service.
- Primakov, Jevgenij. 2010. *Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidnost?* Beograd: Biblioteka Nauka.
- Ramachandran, Sudha. 2010. India Air Base Grounded in Tajikistan. *Asia Times*, 1. prosinca. http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/LL01Df02.html.
- Reif, Jasmine. 2009. Singapore celebrates Peace Carvin V partnership with U.S. Air Force. *Air Force Print News Today*, 23. studenog. http://www.mountainhome.af.mil/news/story_print.asp?id=123178824.
- Scheppele, Kim L. 2004. Terrorism and the Constitution: Civil Liberties in a New America: Law in a Time of Emergency: States of Exception and the Temptations of 9/11. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 6(5): 1001–1083.
- Scott, Richard i Lee Willet. 2013. Renewed Intent: Royal Navy sees new horizons beyond Afghanistan. *Jane's Navy International*, rujana.

- Scoville, Ryan M. 2006. A Sociological Approach to the Negotiation of Military Base Agreements. *International and Comparative Law Review* 2006(14): 1–63.
- Sivaram, Dharmeratnam. 2004. Geo-Strategic Implications of Sethusamudram. *Daily Mirror*, 6. rujna. <http://tamilnation.co/forum/sivaram/041006.htm>.
- Stephenson, A. 2013. Why Brazil is Africa's most important ally for maritime security and counter-piracy operations. *Defence IQ – a Division of IQPC*, rujna. <http://www.defenceiq.com/naval-and-maritime-defence/articles/why-brazil-is-africa-s-most-important-ally-for-mar/>.
- Sun, Degang i Yahia Zoubir. 2012. From Hard Military Bases to Soft Military Presence: US Military Deployment in Iraq Reassessed. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 2012(3): 85–106.
- Tappin Coelho, Janet. 2013. Beefing up the border. *Jane's Defence Weekly*, 24. srpnja.
- Tharoor, Ishaan. 2009. India, Pakistan and the Battle for Afghanistan. *Time World*, 5. prosinca. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1945666,00.html>.
- Tigner, Brooks. 2013. French troops to stay in Mali. *Jane's Defence Weekly*, 6. veljače.
- The Joint Operating Environment*. 2008. Suffolk: United States Joint Forces Command – Center for Joint Futures.
- Truman, Harry S. 1945. Govor na konferenciji održanoj u Potsdamu 7. kolovoza 1945. <http://www.trumanlibrary.org/teacher/potsdam.htm>.
- Tuzmuhamedov, Rais A. 1963. *Nacional'nyj suverenitet*. Moskva: Izdatel'stvo Instituta međunarodny hotnošenij.
- Van Bogaert, Elie. 1972. The Lease of Territory in International Law. *Miscellanea W.J. Ganshof Van Der Meersch*.
- Vukadinović, Radovan. 1992. Postsocijalističke europske zemlje u međunarodnim odnosima. *Politička misao* 29(3): 67–80.
- Vukadinović, Radovan. 1994. *Politika i diplomacija*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- Waltz, Kenneth N. 2008. The Origins of War in Neorealist Theory. U: *Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, ur. Richard K. Betts. New York: Pearson Longman, str. 87–93.
- Ward, William. 2009. *United States Africa Command – 2009 Posture Statement*. Stuttgart: U.S. Africa Command.
- Woodliffe, John. 1992. *The Peacetime Use of Foreign Military Installations under Modern International Law*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Yarnall, Jessica L. 2006. A Justification in a Denial: Making the Case for CERCLA's Limited Application Abroad in *ARC Ecology v. United States Department of the Air Force*. *Ecology Law Quarterly* 33(3): 755–788.
- Yu, Xintian. 2007. Harmonious World and China's Path for Peaceful Development. U: *World Security Environment*. Beijing: College of Defense Studies, National Defense University, People's Liberation Army, str. 1–15.

- Vali, Ferenc Albert. 1958. *Servitudes of International Law*. London: Stevens & Sons Limited.
- Woodliffe, John. 1992. *The Peacetime Use of Foreign Military Installations under Modern International Law*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Zakaria, Fareed. 2009. *Svijet nakon Amerike*. Zagreb: Fraktura.
- Zhang, Wenmu. 2007. Sea Power and China's Strategic Choices. U: *China's Policies and Positions on Major Security Issues*. Beijing: College of Defense Studies, National Defense University, People's Liberation Army, str. 107–115.

CONTINUITY AND CHANGE IN USE OF MILITARY BASES ABROAD

Ivica Kinder

Summary

Military bases abroad are a specific component of the military instrument of national power, which relies upon another state's territory. The bases are inextricably associated with the collision of various political, economic, security and other interests. As such, they represent an important way of using force as well as deterrence in international relations. The practice of establishing foreign bases began to extend significantly during the World War Two. The number of bases further increased during the Cold War. After the end of the Cold War, the USA continued to largely rely upon foreign bases worldwide, especially after the War against Terrorism commenced. Soon after the end of the Cold War, in accordance with its national interests, the Russian Federation for its part began to revitalize some of the bases previously established by the former Soviet Union. In order to protect its economic interests in Africa, France increased the number of its bases on that continent. Economic development is on the top of the list of the most important national interests of China, India and Brazil. Although those states primarily tend to use non-military instruments in international relations, their need for energy resources and raw materials could also lead to establishment of military bases abroad.

Key words: (military) base, USA, Russian Federation, France, China, Brazil, India.

